

ДИЗАЙН

УДК 746.3(477)

Цитування:

Варивончик А. В. Вплив української вишивки на моду 60-х років XX століття. *Культура і сучасність* : альманах. 2021. № 2. С. 104–110.

Varyvonchik A. (2021). The influence of Ukrainian embroidery on the fashion of the 60s of the twentieth century. *Kultura i suchasnist* : almanakh, 2, 104–110 [in Ukrainian].

Варивончик Анастасія Віталіївна,
доктор мистецтвознавства, доцент,
професор кафедри технологій і дизайну
Київського національного університету
культури і мистецтв

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4455-1109>
varivonchik@ukr.net

ВПЛИВ УКРАЇНСЬКОЇ ВИШИВКИ НА МОДУ 60-Х РОКІВ XX СТОЛІТТЯ

Мета дослідження полягає у висвітленні недостатньо дослідженої проблеми у вітчизняній науці, що пов'язана з виробництвом модного одягу і застосуванням традиційної української вишивки в 60-х роках XX ст. **Методологія** ґрунтується на принципах історичного, мистецтвознавчого, культурологічного аналізу й методах систематизації фактологічного матеріалу і типологічного аналізу. Розкривається особистий внесок дизайнерів-модельєрів у піднесенні художньої вишивки в 60-х роках XX ст. **Наукова новизна** полягає в розкритті історичних джерел, артефактів, що засвідчують наявність орнаментальних вишитих елементів у декоруванні українського жіночого одягу зазначеного періоду. Із цеховими, артільними та промисловими виробництвами пов'язано виготовлення одягу з вишивкою, на території України. Проаналізовано стан української вишивки із застосуванням сучасних модних тенденцій в одязі 60-х років XX ст. **Висновки.** Провівши дослідження модних тенденцій українського вбрання 60-х років XX ст. та узагальнюючи мистецтво його виробництва можемо відзначати наступне: виготовлення композиційно завершених колекцій тогочасного одягу, що розроблявся завдяки зусиллям творчих об'єднань Будинків мод, легкої та місцевої промисловості з урахуванням національних українських традицій, відбувалося для забезпечення попиту зростаючого населення, та його культурного виховання. Здійснення та реалізація вишуканих майстерних, тематичних задумів координувало і скеровувало діяльність швейних, текстильних, трикотажних виробництв. Особливу і велику увагу до моди минулих часів XX століття привертала національний костюм та його стилізовані елементи з традиційними мотивами української вишивки.

Ключові слова: вишивка, одяг, технологія, промисловість, художники-модельєри.

Varyvonchik Anastasia, doctor of art history, associate professor, Professor of Technology and Design Kyiv National University Culture and Arts

The influence of Ukrainian embroidery on the fashion of the 60s of the twentieth century

The purpose of the article is to highlight a little-studied problem in domestic science, which is associated with the production of fashionable clothing and the use of traditional Ukrainian embroidery in the 60s of the twentieth century. **The methodology** is based on the principles of historical, art history, cultural analysis, and methods of systematization of factual material and typological analysis. The personal contribution of fashion designers in the rise of artistic embroidery in the 60s of the twentieth century is revealed. **The scientific novelty** lies in the disclosure of historical sources, artifacts that testify to the presence of ornamental embroidered elements in the decoration of Ukrainian women's clothing of this period. The production of clothes with embroidery on the territory of Ukraine is connected with shops, artel, and industrial productions. The state of Ukrainian embroidery with the use of modern fashion trends in the clothing of the 60s of the twentieth century is analyzed. **Conclusions.** Having conducted a study of fashion trends in Ukrainian clothing of the 60s of the twentieth century. and summarizing the art of its production, we can note the following: the production of compositionally completed collections of contemporary clothing, developed through the efforts of creative associations of fashion houses, light, and local industry, taking into account national Ukrainian traditions, took place to meet the demand of growing population and its cultural education. The implementation and realization of exquisite masterful, thematic ideas coordinated and directed the activities of the garment, textile, and knitwear industries. The national costume and its stylized elements with traditional motifs of Ukrainian embroidery attracted special and great attention to the fashion of the past times of the XX century.

Key words: embroidery, clothes, technology, industry, fashion designers.

Актуальність статті обумовлюється аналізом процесів, що відбувалися на теренах України в 60-ті роки ХХ століття та пов'язані з модою і розвитком вишивки у масовому виробництві одягу. Поступова втрата художньої цінності та якості виробів легкої промисловості призвела до виникнення поняття «товари ширвжитку», що негативно позначилося на самоідентифікації особистості.

Друга світова війна завдала значної шкоди народному господарству. В період підйому, у повоєнні роки, держава активно відбудовувала народне господарство, відроджувала діяльність промисловості, розвивала систему освіти та запроваджувала нові технології для подальшого розвитку. В 60-ті роки ХХ століття в усіх галузях промисловості відбувалися значні зміни. Не були винятком виробництва легкої і художньої промисловості. Саме на виробництвах «Укрхудожпрому» оновлювали й підтримували українські народні традиції в одязі. Промислові підприємства випускали одяг для споживача масового виробництва, з мінімальними витратами, зниженнями вартості товарної продукції і зменшенням ціни на виріб. Попит населення потребував швидкого виробництва продукції, що вело до стандартизації, уніфікації одягу і негативно позначалося на споживачах.

Аналіз досліджень і публікацій. Фундаментальні дослідження української вишивки здійснює Т. Кара-Васильєва (1984,

дисципліну К. Сусак, Н. Стеф'юк (2000 рік) та інші науковці.

Мета дослідження полягає у висвітленні малодослідженої проблеми у вітчизняній науці, що пов'язана з виробництвом модного одягу та застосуванням традиційної української вишивки в 60-х роках ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. Розглянувши історичні дослідження та джерельну базу, можемо зазначити, що у 60-х роках ХХ століття випуск виробів швейної та текстильної промисловості набирає обертів у виробництві. Масовий випуск одягу надав можливість підприємствам знизити вартість продукції, зменшити ціну і спростити асортимент. Таким чином цей процес негативно вплинув на потреби споживача введенням стандартизації виробу. Розробляючи нові, сучасні, на той час, моделі одягу і впроваджуючи їх в легку промисловість, Будинки моделей працювали на добробут населення. Відомо, що у 1944 році було засновано Київський будинок моделей одягу, під керівництвом модельно-конструкторського цеху швейної фабрики, що відносилася до Міністерства легкої промисловості. До роботи закладу долучалися молоді фахівці, освічені художники-модельєри. Їх творча діяльність була заснована на досліджуванні народних традицій та скерована на моделювання і розвиток тогочасного модного одягу [2, 36]. Звертаючи увагу на народний костюм, художники-модельєри використовували традиційний крій та запроваджували традиційне декорування і орнаментування. Розташування різноманітних декоративних елементів в одязі урізноманітнювало модні тенденції. Вдалим вважався асортимент одягу в якому художники поєднували новітній і народний крій та підпорядковували оздоблення загальній композиції [2, 50].

Проаналізувавши моделі жіночого одягу 60-х років ХХ ст. можемо взяти до уваги роботи художників-модельєрів київського будинку моделей. Вони працювали на базі народного мистецтва, створюючи одяг з природного льняного полотна.

Художник київського будинку моделей Г. Мепен запропонував жіночі сукні під пасок з вишивкою, що була розміщена по борту сукні та виконана техніками «гладь», «хрестик», «штапівка», по краю подолу, у якого розташована бахрома

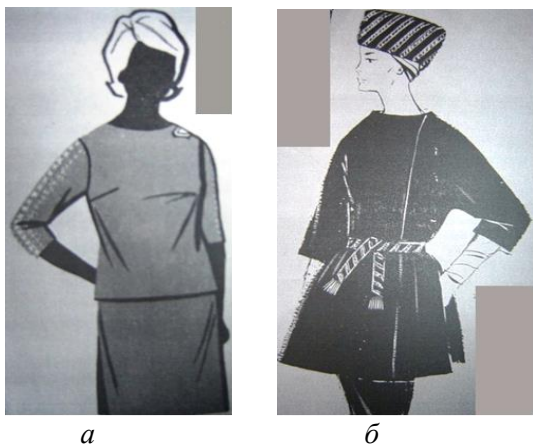

Рис. 1 (а, б). Костюмні комплекси 60-х рр. ХХ ст.

1993, 2000, 2008, 2009 роки та інші). Вишивку в усіх різновидах, як поширений вид народної творчості аналізувала Р. Захарчук-Чугай (1988, 2007 роки). Особливості орнаментики в українському вишиванні досліджував М. Селівачов (2005 рік), символіку – Є. Причепій (2009 рік). Українське народне вишивання розглядали як навчальну

в

г

Рис. 1 (в, г). Костюмні комплекси 60-х рр. XX ст.

Рис. 2, б. Демісезонний одяг 60-х рр. XX ст.

Рис. 2, а. Демісезонний одяг 60-х рр. XX ст.

Оригінальний костюм розробила О. Ірискіна: спідниця та блуза, на якій вздовж рукава використано малюнок традиційної української вишиванки технікою «хрестик» (рис. 1, а). Вишивку, канти, мереживо застосовували стримано. Жіночі напівпальта Г. Мепена із запахом на лівий бік зроблені з потайною застіркою, суцільнокроєним рукавом $\frac{3}{4}$, а декоративними доповненнями були розшитий пасок з китицями в стилі західноукраїнського орнаменту та головний убір, який виконаний технікою «низь» (рис. 1, б).

Тематика традиційного мистецтва характерна і для спортивного одягу. Наприклад: спортивний комплект художника-модельєра Н. Гасанової: брюки та куртка з капюшоном, оздоблена широкою, тканю орнаментальною полоскою вздовж застібки та вузькими орнаментальними полосами на проймі рукавів, візерунок традиційного українського орнаменту в стилі західних регіонів України (рис. 1, в). Інший зразок – спортивний одяг Ф. Алексеєнко, який складався з жилетки, пошитої за кроєм кептаря, в якому вздовж краю, у місці застібки була

застосована широка, яскрава, різнокольорова вишивка, виконана в техніці «гладь» (рис. 4). М. Кулішовою було запропонована дитячі сарафани із квадратною горловиною, затягнуті в поясі на резинку, попереду на спідниці – кишеня, на якій розташована вишивка з «півниками», зроблена рушниковими швами (рис. 1, г) [3. 20]. Авторами моделей дитячих пальт із застосуванням оздоблювальних швів та орнаментів української вишивки були Н. Жук, М. Вайсберг, Т. Дероган (рис. 2, а).

Цікавими видаються сукні без рукавів художниці Т. Забанової. Був застосований напівприлеглий силует: перед рукавів, оздоблений вздовж рельєфів смугою вишивки у техніці «хрестик». Поверх такої сукні накидалася хустка, китиці якої мали однаковий з вишивкою колір (рис. 2, б). У той же період модельєром В. Григор'євою була розроблена сукня на основі української народної сорочки, яке носили з напуском у комплекті з

а

б

Рис. 3 (а, б). Костюмний комплекс. Автор В. Григор'єва

Рис. 4. Спортивний костюм.
Автор Ф. Алексєєнко

«горбаткою», із вишивкою з орнаментом елементів килимів Західної України (техніка «низь»), що пролягала попереду спідниці вздовж відділюваного шва (рис. 3) [3, 25].

Одяг 60-х років в Україні вирізнявся живописністю. Яскраві та насичені кольори в цей час були актуальні. Рішення всього ансамблю бувало тональним (наприклад, в золотисто-коричневій гаммі), а також контрастним [4, 10]. На осінній Лейпцігській ярмарці 1964 року, де була представлена мода Радянського Союзу, саме різноманітні яскраві мотиви української вишивки та використання оригінальних прикрас у національному стилі надавали колекції продуманого досконалого ефективного довершення.

Зміни у моді окресленого періоду відбувались повільно. У середині 60-х років, як і раніше, одяг був, за формою, не надто складним: вільним від будь-яких каркасних форм, нижніх спідниць, жорстких прокладок, суконь-сорочок, які не підкреслювали талію. Довжина виробів залишалася колишньою: для жіночого одягу нормою вважалася довжина 5-7 см. нижче колін. Дівчата, молоді жінки носили плаття коротші, старші – довші [2, 75].

«Краса та раціональність» – такий девіз тогочасних художників, які створювали одяг. Можливо, тому у масовому виробництві одягу були наявні різновиди силуетів та форм, які призначені задовольняти потреби людей різної статури, у той же час дозволяли притримуватись певного стандарту [2, 75].

Модні пальта того часу – прямі, розширені донизу і напівприталені, «розкльошені» та трохи вищі колін (за рахунок клинів або складок). У костюмах жакети

носили напівприталені, однобортні, різної довжини, від коротких – трохи нижче талії, до довгих – 3/4. Модні жакети прямого крою рекомендувалися жінкам, схильним до повноти. Поділ пальто і спідниці в сукнях було прийнято робити трохи розширеними – з односторонніми бантовими або зустрічними складками на рівні 15–17 см від підшивки. Для жіночих моделей пропонувалися такі основні форми: сукні з вузькою прямою спідницею, суцільнокроєні або відрізнi в талії, сукні з поясом на талії і спідницею, чотири шовні або шести шовні, розширені нижче талії, сукні з напівприталеним ліфом та спідницею, пришитою на різному рівні – трохи нижче талії або дещо вище колін.

Рис. 5. Авторка моделі В. Григор'єва

Рис. 6

Рис. 7

Рис. 6. Сукні авторів І. Цвиль Ф. Алексєєнко

Рис. 7. Авторка моделей Д. Орлова

а б
Рис. 8. Авторка моделей В. Григор'єва

в
Рис. 8. Авторка моделі В. Григор'єва

Модельєр В. Григор'єва та майстер вишивки О. Ірскіна запропонували виготовлення жіночих суконь червоного кольору, прямого силуету з коротким рукавом «реглан». Горловина переду, з традиційною українською вишивкою, характерною для вставок рукавів жіночих блуз; шов – «пухлики» та «хрестик», сукні підв'язані шнурком-крученкою на талії (рис. 5). Моделями авторів І. Цвиль, Ф. Алексеєнко також є сукні: прямі за силуетом, з довгим рукавом «реглан» у національному стилі, з застілками уздовж виробу, які підкреслені вишивкою «гладь» на відділочних стрічках та прямі з застіркою на шії ззаду, з довгим рукавом, комір-шаль з оформленням вишивкою «гладь» та паском крученкою (рис. 6) Прилягаючий силует мають і моделі суконь Д. Орлової та О. Ірскіної: з довгим рукавом, вишивкою у техніці «гладь» з лівої сторони під виточкою, розрізом донизу, що наприкінці має узор геометричного

орнаменту. Наступна їхня модель – також сукня прямого силуету з паском, який зав'язується позаду; виточки, короткий рукав, з лівої сторони полочка до талії, малюнок виконано «хрестиком» (рис. 7) [4, 15].

Модельєр В. Григор'єва та автор вишивки: О. Нефьодова запропонували комплект: з сарафана та шовкової блузи із відкидним коміром і рукавами, оздобленими ручною вишивкою за мотивами народної сорочки Західного Поділля та Буковини (рис. 8,а). Художник Ф. Алексеєнко проектував одяг для молоді: спідниці та сукні з вишивками на подолі та прямі кофти з коротким рукавом, які тримаються на одному гудзику й орнаментовані вишивками «хрестиком» (рис. 9) [4, 18].

У 1968 році автором В. Григор'євою були представлені моделі жіночих ансамблів «Коломийки» з використанням народних мотивів вишивки і різьби по дереву, характерних для Західних областей України. Вишивка в них виконана по косій прямого крою плаття. Саме таким узором з густо зашланим візерунком «низь», який розташовуються на погрудді і на спинці, вишиваються рукави сорочок на Західній Україні. Ансамблі склалися з головних уборів у вигляді хусток з декоративним оформленням тією ж технікою (рис. 8, б, в) [5, 23].

Моделі, розроблені на основі народного одягу Центрального, Північного та Західноукраїнського регіонів, авторами В. Григор'євою, О. Ірскіною, Г. Шкарубіло, О. Цибенко та іншим художниками наочно доводять, що вишивці, у моделюванні жіночого одягу 60-х р. ХХ ст., надавали великого значення. Плаття і блузи виконувались за

Рис. 9. Авторка Ф. Алексеєнко

Рис. 10. Авторки моделей
В. Григор'єва та Г. Шкарубіло

народним кроєм із застосуванням мережок високого рівня, які називались «мережка з настилом», «мережка-ляхівка», «шабак» та технік вишивання, які не мають прозорості: «хрестик», «гладь», «штапівка» та інші. Також оздоблювались вишивками сарафани і спідниці (рис. 10) [5, 25].

Заслужують окремої уваги започатковані у той період спроби застосування української орнаментики у виробі з трикотажу. Оскільки трикотажне полотно за своєю фактурою несумісне з жодною з традиційних технік вишивання, художники вдавалися до імітації орнаменту у вигляді ромбів і квадратів, застосовуючи мереживні технології та плетіння. Важливого значення у цьому типі виробів надавали співзвучності контрастних кольорів. Актуальною була сукня-костюм червоного кольору з прямою спідницею, в'язкою за мотивами українського народного одягу.

У чоловічому одязі означеної доби особливих змін не відбувалося. Злегка розширена лінія плеча, невеликі коміри, вузькі лацкани, високо розташована застібка, вузькі по всій довжині брюки, іноді без манжета. Пальто носили частіше однобортні, недовгі, молодіжні – на кокетці з рукавами вточними, іноді – реглан або суцільнокроєні. Як завжди, важлива роль належала доповненням вишивкою, аплікаціями. Пальтові вироби розшивались шнуром [5, 30].

У той період залишався у моді невеликий об'єм одягу з рисами спортивності, а в нарядних вбраннях яскравіше домінували жіночні акценти. Як і раніше, модними були

ансамблі. Зокрема пальто в комплекті з костюмом, сукня і жакет з тієї ж тканини, пальто та сарафан, плаття й півпальто. З іншого оздоблення одягу, залишалися в моді пелерини, жабо з мережив, волани, оздоблення бахромою, металеві гудзики, шкіра та вишивка шнуром.

Мода кінця 60-х років сьогодні видається надзвичайно простою і лаконічною. Дедалі певніше входили у вжиток моделі з використанням національних мотивів, зокрема традиційної вишивки молодіжного характеру. Виготовляються також з використанням національного орнаменту трикотажні спортивні костюми як для молоді, так і для дітей.

Провідна тенденція в жіночому одязі – сукні, костюми і пальто – закриті коліна, талія – на звичайному місті, проте, особливо не акцентовані. Центр композиції – у верхній частині ліфа. Особлива увага надавалася контурам плеча і рукава. Лінія плеча за рахунок зміни крою, незначно перевищена. Основні силуети в жіночому пальто – прямий, розширений до низу, напівприталений спереду з вільною спинкою та напівприталений з прямою спинкою. В групі легкої сукні – силует прямого покрою (форма «сорочка»), напівприталена, невідрізна сукня з м'яким ліфом та вузькою спідницею (з паском), сукня з м'яким ліфом і широкою спідницею, сукня з 2-х частин з жакетом до стегна. У той час колорит лишався насиченим, яскравим, живописним, з перевагою рожево-жовтих, золотисто-коричневих та оранжевих тонів, а також усіх сірих відтінків, чорного та білого кольорів. У чоловічих костюмах середини ХХ ст. були модними два силуети – прямої форми та напівприталений подовжений. Пальта взагалі прямі однобортні, із високою застібкою. Для молоді в цей час пропонувалися модні пальта вкорочені (8–10 см вище коліна). Кольорова гама стала більш живописна, вводилися нові тони, зокрема золотисто-помаранчевий у різноманітних відтінках [2, 75].

Висновки. Узагальнюючи враження від української моди 60-х років, можемо констатувати, що створення цілісних, композиційно завершених колекцій тогочасного одягу, в тому числі, розроблених на самобутній національній основі, стало можливим завдяки об'єднанню творчих зусиль різних галузей легкої промисловості.

Виконання тематичних і композиційно довершених творчих проєктів спрямовувало і узгоджувало діяльність швейної, текстильної, трикотажної промисловості. Особливу увагу в «моді сучасного напрямку» привертає увагу помітне поширення застосування мотивів традиційної української вишивки.

Література

1. Варивончик А. В. Художні промисли України: генеза, історична еволюція, сучасний стан та тенденції. Дис. на здоб. наук. ступ. док. мист. за спец. 26.00.01 (теорія та історія культури). Київський національний університет культури і мистецтв. Київ, 2020. 614 с.

2. Горина Г. С. Народные традиции моделирования одежды / Легкая индустрия. Москва, 1974. 184 с.

3. Модели одежды : альбом. Киевское производственное объединение швейной промышленности Украины. Дом моделей. Київ, 1960. 28 с.

4. Модели одежды : альбом. Киевское производственное объединение швейной промышленности Украины. Дом моделей. Київ, 1965. 26 с.

5. Модели одежды : альбом. Киевское производственное объединение швейной промышленности Украины. Дом моделей. Київ, 1969. 30 с.

6. Николаєва Т. А. Історія Українського костюму. Київ: Либідь, 1996. 176 с.

7. Стамеров К. К. Нариси з історії костюму. Київ: Мистецтво, 1978. 240 с.

References

1. Vary`vonchy`k, A. (2020). Artistic promises of Ukraine: genesis, historical evolution, current country, and tendencies. (Thesis of the Doctor of the Master of Arts) Kyiv National University of Culture and Art. [in Ukrainian].

2. Gory`na, G. (1974). Folk traditions of clothing modeling. Light industry. [in Russian].

3. Models of clothes. [album] (1960). Kyiv production association of the garment industry of Ukraine. House of Models. Kyiv [in Russian].

4. Models of clothes. [album] (1965). Kyiv production association of the garment industry of Ukraine. House of Models. Kyiv [in Russian].

5. Models of clothes. [album] (1969). Kyiv production association of the garment industry of Ukraine. House of Models. Kyiv [in Russian].

6. Nikolayeva, T. (1996). History of the Ukrainian costume. Kyiv: Libid. [in Ukrainian].

7. Stamerov, K. (1978). Narisi from the history of the costume. Kyiv: Mystery. [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 21.09.2021
Отримано після доопрацювання 20.10.2021
Прийнято до друку 26.10.2021*